

คุรุคารวตา: รูปแบบการเสริมสร้างบุคลิกภาพครูตามหลักคุณธรรม
KuruKaravata: The Model for Enhancing Teacher Personality
by Principle Kuruthaniyadhamma

จำรัส บุตดาพงษ์

Chamras Buddapong

E-mail: budpong54@gmail.com

พระมหาจिरายุธ ปโยโค

Phramaha Jirayut Payoko

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธร

Mahamakutbuddhist University Yasothon Buddhist College.

E-mail: jirayut_yut111@hotmail.com

ได้รับบทความ: 20 ตุลาคม 2563; แก้ไขบทความ: 11 พฤศจิกายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 19 ธันวาคม 2563

Received: October 20, 2020; Revised: November 11, 2020; Accepted: December 19, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการสะท้อนถึงบุคลิกภาพอันพึงประสงค์ของผู้ที่ประกอบอาชีพครู และวิธีการเสริมสร้างบุคลิกภาพครูด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “คุณธรรม” ครูเป็นอาชีพหนึ่งที่หลาย ๆ คนจับตามอง เพราะด้วยภาระงานสำคัญ คือ การส่งเสริมให้เด็ก และเยาวชนได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ทำให้ครูจึงเป็นบุคคลที่ต้องมี คุณลักษณะที่เหมาะสมต่อการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน ครูจึงต้องเป็นครูที่มีความ พร้อม มีทักษะ และรู้จักวางตัวดี อยู่ตลอดเวลา ไม่เฉพาะแค่ช่วงเวลาทำงาน แต่หลังจากการ ทำงานความเป็นครูก็ไม่ได้หายไป ดังนั้น ลักษณะของครูที่ดีนั้นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ

กล่าวได้ว่า หลักธรรมที่มีความเหมาะสมกับการส่งเสริมบุคลิกภาพครู ได้แก่ คุณธรรมเบื้องต้นประกอบ 7 ประการ คือ ปิโย การทำตัวให้เป็นที่รักของลูกศิษย์, ครุ การมี จิตใจมั่นคงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์ทั้งทางกายและวาจา, ภาวนีโย มีบุคลิกน่าเจริญใจ นำยกย่องในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ, วัตตะ การรู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้ลูกศิษย์เข้าใจ สอนใน สิ่งที่ถูกต้องไม่ปิดป้อง, วจันคโม มีความอดทนต่อถ้อยคำของลูกศิษย์ที่เข้ามากระทบ คัมภีรญจะ ถกเถียง กัดดา การแถลงเรื่องที่ล้าลึกได้ ชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ อย่างง่าย, และ โน จัญญานะ นิโย ชย การไม่ชักนำในลูกศิษย์ไปในทางอันไม่สมควร ไม่ชักจูง ไปในทางแห่งความเสื่อม

คำสำคัญ: คุรุคารวตา, รูปแบบ, การเสริมสร้าง, บุคลิกภาพครู, คุณธรรม

Abstract

This article aim to reflect the desirable personality of the teacher profession and the methods for enhancing teachers' personality through Buddhist principles called "Kuruthaniyadhamma" Teachers are one profession that many people look forward to because their main task is to promote full and effective education for children and young people. This makes the teacher a person who must have the characteristics suitable for teaching and learning to students. Teachers have to be teachers who are ready, skilled and know how to behave all the time, not just during working hours. But after working as a teacher does not disappear, so the character of a good teacher is so important.

It can be said that the principles that are suitable for promoting teacher personality That is, Kuruthaniyadhamma has 7 elements which are To be loved by the disciple, Having a stable mind is a good example for students both physically and verbally, Has a delightful personality Commendable in the base of experts, Knowing how to speak effectively Known to explain to the students to understand teach what is right, not distorted, Have patience to the words of the disciple that comes to affect, A profound statement Clarify matters that are complicated and difficult to understand easily, Failure to lead the disciple in an unreasonable way Does not lead in the way of calamity.

Keywords: KuruKaravata, Model, Enhancing, Teacher Personality, Kuruthaniyadhamma

1. บทนำ

ครู มีประวัติและความเป็นมาของความเป็นครูมาที่ช้านานและเป็นหน่วยหนึ่งที่มีอยู่คู่กับสังคม ครูจึงถือเป็นกลุ่มคนหรือบุคคลที่เป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพยกย่องในทางสังคมตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ครู ในอดีตกาลกับครูในสมัยปัจจุบันมีความเหมือนกันและความแตกต่างกันในมิติที่ถูกเปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนไป อันเกิดจากสภาพทางสังคมทั้งด้าน เศรษฐกิจ การเมือง กระแสสังคมและโลกาภิวัตน์ ทำให้ครูมีชีวิตที่เปลี่ยนไป คนที่เป็นครูจึงต้องมีคุณธรรมด้านความอดทน อดกลั้น มุ่งมั่น พัฒนาในอาชีพ รักในอาชีพ ภาคภูมิใจในอาชีพ กระทำตนให้ได้ชื่อว่า “ครู” ไม่ว่าใครจะว่าอย่างไร ย่อมไม่หวั่นไหวไป

เพราะครูดีหรือคนดี อยู่ที่ไหนก็ได้ ใครต่างก็ยังเป็นคนดี ครูดี แม้สังคมจะให้ค่าความสำคัญลดลงไปมากกว่าแต่ก่อน แต่ครูก็ยังเป็นครู ทั้งนี้ จากอดีตที่ผ่านมาครูมีความสำคัญต่อสังคมมากมายกระทั่งสังคมยกย่องให้ครูเป็นปูชนียบุคคล เป็นพ่อแม่คนที่สองของศิษย์นอกจากครูจะคอยสั่งสอนอบรมวิชาความรู้ต่าง ๆ แล้วครูจะต้องคอยดูแลเอาใจใส่ต่อสุขทุกข์ของศิษย์ ความเจริญก้าวหน้าของศิษย์และคอยปกป้องมิให้ศิษย์กระทำความชั่วต่าง ๆ อีกด้วยงานของครูเป็นงานสร้างสรรค์ที่บริสุทธิ์เพราะเป็นการวางรากฐานความรู้ ความดีและความสามารถทุก ๆ ด้านแก่ศิษย์เพื่อช่วยให้สามารถดำรงตนเป็นคนดี มีอาชีพเป็นหลักฐานและเป็นประโยชน์แก่สังคม เพื่อความสำเร็จ ความก้าวหน้าและความสุขความเจริญของผู้อื่นตลอดชีวิต จะเห็นได้ว่าครูไม่ใช่บุคคลธรรมดาแต่ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติอย่างยิ่งเพราะครูเป็นทั้งผู้สร้าง และผู้กำหนดอนาคตของเยาวชน สังคมและประเทศชาติ ให้พัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการและถูกต้องแต่ความคาดหวังที่หลายฝ่ายหวังไว้กับครูจะสำเร็จได้ก็ต้องขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบ ความตั้งใจจริง ความเสียสละ ความเอาใจใส่ ความอดทนในการที่จะอบรมสั่งสอนศิษย์

เพราะเหตุดังนี้ ครู และผู้ประกอบอาชีพครูหรือบุคคลในทุก ๆ ภาคส่วนในสังคมไทยและสังคมโลกจึงต้องตระหนักให้ความสำคัญถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเฉพาะอย่างยิ่งการเสริมสร้างบุคลิกภาพและความมุ่งมั่นตั้งใจ ลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง ผู้ใหญ่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กเยาวชน พ่อแม่ผู้ปกครองต้องดูแลเอาใจใส่บุตรหลานอย่างใกล้ชิด ครูต้องมีสำนึกและจิตวิญญาณของความเป็นครูเพิ่มขึ้น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กรศาสนา สื่อมวลชนทั้งหลายต้องตื่นตัว ผนึกกำลังร่วมกันเพื่อพัฒนาและขับเคลื่อนให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยึดหลักคุณธรรมนำชีวิตไปสู่ความสุข และที่สำคัญต้องเป็นความสุขแบบเรียบง่ายและยั่งยืน

2. รูปแบบและความหมาย

2.1 ความหมาย

การจัดการศึกษาถือว่า ครูเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะครูเป็นผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ ฝึกทักษะที่สำคัญด้านการคิดวิเคราะห์ รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ศิษย์เพื่อสร้างสรรค์ความเป็นมนุษย์ที่มีความสงบสุขในสังคมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งการที่จะได้ครูในลักษณะเช่นนี้นั้น การพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครูจึงเป็นภารกิจสำคัญ ซึ่งได้มีนักวิชาการให้ความหมายเกี่ยวกับรูปแบบไว้ ดังนี้

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2544: 32) ให้ความเห็นไว้ว่า รูปแบบคือ วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งถ่ายทอดความคิดความเข้าใจ ตลอดจนจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใด ๆ ให้ปรากฏ โดยใช้การสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย

และสามารถนำเสนอเรื่องราวหรือประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างกระชับ ภายใต้หลักการอย่างเป็นระบบ

บุญส่ง หาญพานิช (2546: 92-98) ได้สรุปความหมายว่า รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างโปรแกรม แบบจำลอง หรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจากการลดทอนเวลาและเทศะโดยพิจารณาว่าสิ่งใดที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้แทนแนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งโดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบนั้น ๆ

ขณะที่ Carter V. Good ได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ 4 ความหมายคือ

1. เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง หรือทำซ้ำ
2. เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เช่น ตัวอย่างในการออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ
3. เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือหลักการหรือแนวคิด

4. เป็นชุดของปัจจัย หรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้ (Good, Carter V, 1973: p. 321)

รูปแบบ หมายถึง สมมติฐานซึ่งอยู่ภายในรูปแบบ คือสามารถสร้างจากหลักฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่ จากการหยั่งรู้ด้วยอุปมาอุปไมย หรือแตกมาจากทฤษฎี (Keeves, J.P., & Alagumalai, S. 1998: pp. 1229-1244)

ส่วนรูปแบบของการเรียนรู้ เป็นรูปแบบการเรียนรู้และเป็นโครงสร้างที่ใช้เป็นแนวในการสร้างกระบวนการเรียนรู้การสอนและจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ลักษณะเด่นของรูปแบบการเรียนการสอนมีดังต่อไปนี้

1. ครูควรพยายามเพิ่มศักยภาพทางความคิดแก่ผู้เรียนควรใช้คำถามกระตุ้นให้ใช้ความคิดระดับสูงตลอดจนการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วย
 2. คำถาม หรือแบบฝึกควรเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้นักเรียนได้คิดอย่างกว้างขวางและหลากหลายไม่ควรเป็นเรื่องที่มีคำตอบข้อถูกเพียงคำตอบเดียว
 3. ส่งเสริมกรณีศึกษาให้สามารถค้นพบวิธีการแก้ปัญหากรณีพบทางออกของชีวิตด้วยตนเองโดยใช้กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้มาก
 4. ควรส่งเสริมการเรียนรู้โดยใช้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้
- อันจะเป็นหนทางในการหล่อหลอมความเป็นไทยของเยาวชนของชาติได้อีกวิธีหนึ่งด้วย

5. ส่งเสริมให้นักเรียนมีอิสระในการเลือกเรื่องที่ต้องการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเช่นเลือกศึกษาเรื่องเกี่ยวกับพระไตรปิฎกเป็นต้นทั้งนี้เพื่อช่วยสร้างนิสัยรักอิสระและเป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนและ (ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี, 2563: www.gotoknow.org/posts/512714)

สรุปได้ว่า รูปแบบความเป็นครูที่ดี จึงมีความหมายถึง ผู้เป็นแบบอย่างด้วยลักษณะ และพฤติกรรมที่แสดงออกในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย 2 ลักษณะสำคัญ คือ ด้านวิชาการ ประกอบด้วยความเป็นผู้มีความรู้ดี (สุวิชา) ในการถ่ายทอดหรือสอนศิษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์ต่าง ๆ และด้านการปฏิบัติตน ได้แก่การเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติดี (สุปฏิปันโน) เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป เพราะการประพฤติตนเป็นอย่างดีที่ดีแก่ศิษย์ก็เป็นการสอนอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งจะเกิดสัมฤทธิ์ผลแก่ผู้เรียน ความประพฤติ หรือที่เรียกว่าพฤติกรรมทางกายภาพ ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา กิริยาอาการ และการแต่งกาย ครูที่มีบุคลิกภาพด้านกายภาพเป็นปกติและน่าศรัทธา น่านับถือ ด้านวาจา ได้แก่ การแสดงออกโดยทางวาจา บุคลิกภาพ ทางวาจาที่ดีของครู การพูดด้วยถ้อยคำที่ถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสมกับวุฒิภาวะของลูกศิษย์ การพูดที่ประกอบด้วยความเมตตา ปราณนาดี นุ่มนวล การพูดด้วยลีลาที่เหมาะสม อีกทั้ง ด้านสติปัญญา ประกอบด้วยมีไหวพริบปฏิภาณในการแก้ไขปัญหาได้อย่างดีทั้งเฉพาะหน้าหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม มีการตัดสินใจที่ดีและการมีอารมณ์ขันที่เหมาะสม ซึ่งหมายถึงการสร้างอารมณ์ขันให้แก่ลูกศิษย์ และการรับอารมณ์ขันของลูกศิษย์ได้ดี และด้านอารมณ์ ได้แก่การควบคุมอารมณ์ได้ดีไม่แสดงออกซึ่งความรู้สึกต่าง ๆ ได้ง่ายจนเกินไป ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์มีใจ อารมณ์โกรธ อารมณ์เศร้า หรืออารมณ์หงุดหงิดรำคาญ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่เหมาะสมคือครูที่มีอารมณ์ดี มั่นคง เสมอต้นเสมอปลาย

2.2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง การจัดประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยคำนึงถึงธรรมชาติ ความต้องการ พฤติกรรมและปัญหาของผู้เรียน โดยพิจารณาถึงแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ วิธีการสอนต่าง ๆ รวมทั้งการประเมินในทุกด้าน ตั้งแต่ความรู้เดิมของผู้เรียนการประเมินในขณะเรียน และการประเมินหลังการเรียนการสอน รวมทั้งการประเมินความรู้แบบการเรียนรู้ ประเภทของรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์เอาไว้ 4 ประเภท คือ

1. Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่นรูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถังนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบเทียบกับน้ำที่เปิดออก

จากถ้ง ดังนั้น นักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับ นักเรียนที่เข้าสู่ระบบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

2. Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิดองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ

3. Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ รูปแบบประเภตินี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยา และศึกษาศาสตร์รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

4. Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดามารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้านและระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น

ส่วน ประเภทของรูปแบบตามแนวคิด หลักการหรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนี้ ๆ และได้แบ่งกลุ่มรูปแบบการสอนเอาไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. Information-Processing Model เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียน และแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. Personal Model รูปแบบการสอนที่จัดไว้ในกลุ่มนี้ ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่แต่ละบุคคลจัดระบบและปฏิบัติต่อสรรพสิ่ง (Reality) ทั้งหลาย

3. Social Interaction Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

4. Behavior Model เป็นกลุ่มของรูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ จุดเน้นที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่าการพัฒนาโครงสร้างทางจิตวิทยา และพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้ (เตือนใจ รักษาพงศ์, 2551: 141-144.)

ส่วน นรา ตรีธัญญา (2558: 63) ได้ศึกษาและประมวลรูปแบบการสอนต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ และนำมาจัดแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1. รูปแบบที่เน้นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain) ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่อาจอยู่ในรูปของข้อเท็จจริง

มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด เช่น รูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์ (Concept Attainment Model) รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นความจำ (Mnemonics) เป็นต้น

2. รูปแบบที่เน้นการพัฒนาด้านอารมณ์ (Affective Domain) เป็นรูปแบบที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนโดยเน้นการซักค้าน (Jurisprudential Model)

4. รูปแบบที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process Skills) เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิธีการดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเป็นกระบวนการทางสติปัญญากระบวนการทางสังคม หรือกระบวนการทำงานร่วมกันเช่น รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการสืบสอบและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม (Group Investigation Instructional Model) รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดอุปนัย (Inductive Thinking Instruction Model) เป็นต้น

5. รูปแบบการสอนที่เน้นการบูรณาการ (Integration) เป็นรูปแบบที่เน้นการพัฒนาการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้การบูรณาการทั้งด้านเนื้อหาสาระ และวิธีการเช่น รูปแบบการเรียนการสอนทางตรง (Direct Instructional Model) รูปแบบการเรียนการสอนตามวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT เป็นต้น (นรา ตรีธัญญา, 2558: 63)

จากลักษณะการแบ่งประเภทของรูปแบบของนักวิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น เห็นได้ว่าประเภทของรูปแบบตามแนวคิดที่นั้นบอกให้ทราบถึงลักษณะการเขียนรูปแบบว่ามีลักษณะ ส่วนการแบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดพื้นฐานในการเสนอรูปแบบในการบรรยายอธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นหลัก และขณะเดียวกัน การจัดรูปแบบการเรียนรู้ของครูตามรูปแบบความเป็นครูที่มีบุคลิกภาพที่ดีนั้น ครูควรมีหลักยึดหรือองค์ประกอบสำคัญตามพุทธวิธีการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ 1) การอธิบายให้เห็นชัดเจน แจ่มแจ้งเหมือนกับที่เรารู้จริงให้เห็นด้วยตา 2) การสอนด้วยซอกจูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ 3) การสอนด้วยวิธีการเร้าใจให้แก่วรรณพจน์ ปลุกให้เกิดอุตสาหะ แข็งขัน มั่นใจว่าจะทำได้สำเร็จไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก และ 4) การสอนด้วยขลอมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน พึงไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง

2.3 การพัฒนารูปแบบ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2538: 45-50) ได้กำหนดรูปแบบและการดำเนินการพัฒนาครูประจำการและบุคลากรทางการศึกษาในแผนหลักการปฏิรูปการฝึกหัดครู พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาไว้ว่า รูปแบบการพัฒนาครูมี 6 รูปแบบ คือ

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยให้มีการจัดทำชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามสาขาวิชาทั้งที่เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับทุกคน และความรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งครูสามารถลงทะเบียนเรียนได้ตามความสนใจ ความต้องการ และการปฏิบัติงานของครู นอกจากนั้นมีการจัดสื่อทางไกลเสริมความรู้ให้แก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ เป็นต้น

2. การฝึกอบรม โดยการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมครูประจำการและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานตามความต้องการของครูและหน่วยงานต้นสังกัดสำหรับวิธีการฝึกอบรมนั้นจะดำเนินการทั้งในรูปแบบการมีห้องเรียนหรือแบบทางไกล

3. การศึกษาดูงาน เป็นการมุ่งเน้นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ใหม่กับการศึกษาดูงานเฉพาะอย่าง เพื่อนำมาปรับปรุงและแก้ปัญหาการปฏิบัติงานในหน้าที่ของครู

4. การศึกษาต่อ เป็นการส่งเสริมให้ครูทุกระดับและประเภทการศึกษามีวุฒิทางการศึกษาอย่างต่ำในระดับปริญญาตรี และเป็นการเตรียมพัฒนาครูประจำการให้มีวุฒิทางการศึกษาสูงขึ้นในระดับปริญญาโทหรือปริญญาเอก เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ โดยมีจุดเน้นที่จะพัฒนาครูตามสาขาวิชา รวมทั้งพัฒนาครูให้เป็นนักคิด นักการศึกษา และนักบริหารต่อไปในอนาคต

5. การเข้าร่วมกิจกรรมวิชาการ เป็นการจัดกิจกรรมวิชาการที่หลากหลายสอดคล้องกับความสนใจ และการปฏิบัติงานในหน้าที่ครู เช่น การสัมมนาทางวิชาการ กิจกรรมของสมาคมวิชาชีพหรือวิชาการ การเผยแพร่และเสนอผลงานวิชาการ การส่งเสริมวินัยและพัฒนาคุณธรรม

6. การแลกเปลี่ยนครูอาจารย์ระหว่างสถาบันฝึกอบรมกับสถานศึกษาเป็นการจัดให้มีโครงการแลกเปลี่ยนครูอาจารย์ระหว่างสถาบันฝึกหัดครูกับสถานศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้อาจารย์ในสถาบันฝึกหัดครูสอนและปฏิบัติงานในสถานศึกษาระดับและประเภทต่าง ๆ และให้ครูอาจารย์ในสถานศึกษาโดยเฉพาะครูผู้เชี่ยวชาญสอนและปฏิบัติงานมาปฏิบัติงานในสถาบันฝึกหัดครู ทั้งนี้จะต้องกำหนดระยะเวลาการไปสอน และปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมยาวนานพอที่จะได้ความรู้และประสบการณ์

ดังนั้น การพัฒนาตนและรูปแบบการพัฒนาบุคลิกภาพครูนั้น ครู ในสังคมปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอด้วยการศึกษา เรียนรู้ทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพประสบการณ์ อีกทั้งการอบรมตนให้เป็นผู้พร้อมอยู่เสมอ ๆ เฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาตนตามหลักธรรม เช่น การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา 3 ประการ ได้แก่ สีลสิกขา คือการศึกษาและพัฒนาตนตามหลักศีลธรรม จิตสิกขา คือการศึกษาและ

พัฒนาจิต และปัญญาศึกษา คือการศึกษาและพัฒนาตนด้วยหลักปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจอย่างถ่องแท้และเป็นจริง

3. บุคลิกภาพและความสำคัญ

3.1 ความหมาย

บุคลิกภาพ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Personality” มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า “Persona” ซึ่งมีความหมายว่า “Mask” แปลว่า “หน้ากาก” สำหรับตัวละครใช้สวมหน้าเวลาออกแสดงเวลาออกโรงเพื่อแสดงบทบาทที่ถูกกำหนดให้ เช่น ผู้สวมหน้ากากเป็นผู้ร้ายแสดงให้สมกับตัวผู้ร้าย ดังที่ วันทนีย์ แสนภักดี (ม.ป.ป.) ได้สรุปแนวคิดของนักจิตวิทยาที่ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับบุคลิกภาพไว้หลายทัศนะ ดังนี้

1. บุคลิกภาพ คือผลรวมของพันธุกรรมและประสบการณ์ทั้งหมดของบุคคล
2. บุคลิกภาพ คือลักษณะรวมของบุคคลและวิธีการแสดงออกทางพฤติกรรมซึ่งกำหนดการปรับตัวตามแบบฉบับของแต่ละบุคคลต่อสิ่งแวดล้อม
3. บุคลิกภาพ คือคุณสมบัติและคุณลักษณะเด่นประจำตัวของแต่ละบุคคล รวมทั้งการปรับตัวของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ
4. บุคลิกภาพ คือกระบวนการสร้างหรือรวมคุณลักษณะทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของบุคคล นิสัย กิริยาท่าทางของแต่ละบุคคลโดยเฉพาะ
5. บุคลิกภาพ คือความเด่นประจำตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจจะบอกถึงความแตกต่างจากบุคคลอื่นในด้านปริมาณและคุณภาพของลักษณะเด่นนั้น ๆ

บุคลิกภาพครู จึงมีความหมายถึง คุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลแสดงออกโดยพฤติกรรมที่บุคคลนั้นมีต่อสิ่งแวดล้อมที่ตนกำลังเผชิญอยู่ และพฤติกรรมนี้จะคงเส้นคงวา ลักษณะของแบบแผนพฤติกรรมและแบบแผนการคิดที่เป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะของบุคคลในการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม มนุษย์แต่ละคนมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน ไม่มีใครเหมือนกันไปทุกอย่าง ทั้งนี้เพราะมนุษย์แต่ละคนมีความพิเศษและความเป็นหนึ่งในตัวของแต่ละคน บุคลิกภาพครูที่ดี จึงต้องประกอบด้วย 5 ลักษณะสำคัญ ดังนี้ 1) บุคลิกภาพทางกาย 2) บุคลิกภาพทางวาจา 3) บุคลิกภาพทางอารมณ์ 4) บุคลิกภาพสังคม และ 5) บุคลิกภาพสติปัญญา

3.2 ประเภททางบุคลิกภาพ

คนเราใช้บุคลิกภาพในการเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน เป็นส่วนที่ต้องใช้ติดต่อสัมพันธ์กันในกิจการทั้งปวง เป็นส่วนที่ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีและไม่ดีต่อกันได้ ดังนั้นบุคลิกภาพจึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของเราในการอยู่ในสังคม คนที่มีบุคลิกภาพที่ดีมักจะประสบ

ความสำเร็จในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น หรือพบความสำเร็จในการประกอบกิจการงาน ดังมีผู้สรุปความสำคัญของบุคลิกภาพไว้ดังนี้

ยนต์ ชุ่มจิต, (2541: 29) กล่าวว่า บุคลิกภาพมีความสำคัญต่อบุคคล 7 ประการดังต่อไปนี้

1. ทำให้ง่ายต่อการจดจำและเข้าใจบุคคล เพราะบุคลิกภาพเป็นของตัวเอง ใครมีบุคลิกภาพอย่างไรก็มักจะแสดงออกมาให้ปรากฏแก่สายตาของผู้พบเห็น ครูที่มีบุคลิกภาพดีย่อมได้เปรียบในการคบหาสมาคมกับบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะลูกศิษย์และผู้ปกครองนักเรียน
2. เป็นแบบฉบับที่น่าไปเป็นตัวอย่างได้ เพราะบุคลิกภาพเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของบุคคล บุคลิกภาพที่ดีของบุคคลบางคน เช่น ความซื่อสัตย์ ความเที่ยงตรง ลักษณะและลีลาการพูด เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำไปเป็นแบบอย่างแก่นุชนได้
3. ทำให้มีความมั่นใจในตนเอง บุคคลที่มีบุคลิกภาพดีและบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับงานที่ผู้นั้นรับผิดชอบแล้วจะทำให้เกิดความมั่นใจในการทำงานมากยิ่งขึ้น
4. ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี กล่าวคือ บุคคลที่มีบุคลิกภาพดีย่อมสามารถสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมได้ดี เพราะสมาชิกของกลุ่มให้การยอมรับ
5. ทำให้สังคมยอมรับบุคคลที่มีบุคลิกภาพดี ไม่ว่าจะเป็นบุคลิกภาพในการพูดความคล่องแคล่วว่องไว และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมทำให้บุคคลในกลุ่มยอมรับนับถือ
6. ทำให้ง่ายต่อการทำนายพฤติกรรมของบุคคล เช่น คนบางคนเป็นคนขี้อายน้อยเมื่อกระทบกับสิ่งที่ไม่พอใจก็จะโมโหฉุนเฉียว หรือบางคนเป็นคนบ้าจี้ เมื่อใครมาจี้เอวก็จะร้องเอะอะโวยวายหรือทุบตีคนข้างเคียง เป็นต้น
7. ทำให้บุคคลประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน เพราะบุคคลที่มีบุคลิกภาพดีย่อมเป็นที่เคารพรักของบุคคลทั่วไป ดังนั้น เมื่อประกอบกิจการงานใด ๆ จึงมักจะมีผู้ให้ความช่วยเหลือคำจุนเสมอ

วันทนี แสนักดี, (ม.ป.ป.) กล่าวว่า บุคลิกภาพ มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะพิจารณาได้จากประเด็น ดังนี้

1. ความมั่นใจ ผู้มีบุคลิกภาพดีจะมีความมั่นใจในการแสดงออกมากขึ้น และมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จจึงมีมากขึ้น
2. การยอมรับของกลุ่ม ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีย่อมเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป และต้องการที่จะให้อยู่ในกลุ่ม

3. การปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น การที่เรารู้บุคลิกภาพของผู้อื่น ทำให้เราสามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลและสถานการณ์ได้ดีขึ้น รวดเร็วขึ้น ง่ายขึ้น

4. ความสำเร็จ ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีจะได้เปรียบคนอื่นเสมอ เพราะสามารถสร้างความศรัทธา น่าเชื่อถือแก่ผู้พบเห็น ได้รับความร่วมมือและการติดต่อด้วยดี ช่วยให้ทำงานได้สำเร็จง่ายขึ้น

5. เอกลักษณ์ของบุคคล บุคลิกภาพทำให้คนมีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งสามารถใช้เป็นแบบอย่างที่ดีและแบบอย่างที่ไม่ดีได้

ส่วน รัตนวดี โชติกพนิช, (ม.ป.ป.: 106) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของบุคลิกภาพ ประกอบด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติทางกาย รูปร่าง เป็นเครื่องทำให้เราเห็นบุคลิกภาพก่อนสิ่งอื่น
2. คุณสมบัติทางสมอง ความฉลาด ความสำเร็จ
3. ความถนัดตามธรรมชาติของแต่ละบุคคลมีไม่เหมือนกัน
4. อุปนิสัย หมายถึง ความประพฤติดี ศีลธรรมจรรยาที่อยู่ในตัวบุคคล เช่น ความซื่อสัตย์ ความอ่อนโยน
5. การสมาคม บางคนชอบทำตัวเด่นในสังคม โดยการพูดเสียงดัง แต่งกายให้แปลก บางคนชอบสงบเสถียร แต่งกายเรียบร้อย
6. อารมณ์ การแสดงออกต่าง ๆ เช่น ตื่นเต้น ตกใจง่าย อดทน กล้าหาญ ร่าเริงแจ่มใส เฉื่อยชา
7. กำลังใจ คือความสามารถในการควบคุมจิตใจ เช่น บางคนท้อถอยในการต่อสู้อุปสรรคชีวิต เป็นต้น

สรุปความว่า บุคลิกภาพของครูนั่น เป็นสิ่งที่ทำให้มีความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัว เป็นวิถีแทนความคิดและการกระทำ สามารถสร้างความรู้สึกรู้สึกต่อผู้พบเห็นว่า ชอบ หรือไม่ชอบ หรือเกิดความรู้สึกต่อคนคนนั้นอย่างไร ทำให้คนเกิดความรู้สึกทางใจ หรืออารมณ์ โดยไม่ต้องใช้ความคิด สติปัญญา หรือการตัดสินใจที่ต้องใช้เหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น บุคลิกภาพที่ดีจึงเป็นทั้งเสน่ห์และอำนาจและเป็นที่ยอมรับของทุกคนโดยทั่วไป ทำให้สามารถติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ได้อย่างราบรื่นและเป็นประโยชน์แก่ตนและหน่วยงานได้เป็นอย่างดี

3.3 ความสำคัญแห่งบุคลิกภาพครู

1. ลักษณะบุคลิกภาพทางกาย เป็นลักษณะที่มองเห็นได้โดยง่าย ซึ่งประกอบด้วย

1.1 รูปร่าง หน้าตา เป็นลักษณะภายนอกที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่บุคคลรอบข้าง และผู้ที่มาติดต่อ บุคคลที่มีรูปร่างหน้าตาดี ย่อมได้เปรียบบุคคลอื่น แต่จะต้อง

อาศัยลักษณะอย่างอื่น เช่น กิริยามารยาทดี มีความเป็นกันเอง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีความสามารถในการพูดที่ดีเป็นส่วนประกอบด้วย

1.2 การแต่งกาย ผู้ที่มีบุคลิกภาพดีจะต้องแต่งกายให้ถูกกาลเทศะ มีรูปแบบของเสื้อผ้าและสีสันทันที่เหมาะสมตลอดจนมีความสะอาด การแต่งกายเป็นตัวแทนอย่างหนึ่งของคนซึ่งสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและรวดเร็ว รวมทั้งเครื่องแต่งกายเป็นตัวกำหนดระเบียบของสังคม การแต่งกายให้เหมาะสมเป็นการให้เกียรติกัน และให้ความเคารพต่อสถานที่

1.3 ความสะอาดและสุขภาพอนามัย อวัยวะส่วนต่าง ๆ ในร่างกาย นับตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าจะต้องสะอาดทุก ๆ ส่วน ซึ่งจะส่งผลให้สุขภาพอนามัยดี มีความสมบูรณ์

1.4 กิริยาท่าทาง เป็นลักษณะอย่างหนึ่งซึ่งจะสามารถสร้างความประทับใจให้กับผู้พบเห็นหรือมาติดต่อได้ ดังนั้นบุคคลจึงควรจะมีกิริยาท่าทางที่แสดงออกถึงความรวดเร็ว คล่องแคล่วว่องไว

2. บุคลิกภาพทางอารมณ์และจิตใจ เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้บุคลิกภาพทางกายให้งดงาม น่าศรัทธาเชื่อถือมากยิ่งขึ้น จึงควรมีบุคลิกภาพ ดังนี้

2.1 มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ คือความสามารถในการควบคุมอารมณ์ โกรธ หลง ไม่ให้เกิดขึ้นเพราะหากไม่สามารถควบคุมความโลภของตนเองไว้ได้ก็จะเกิดการคดโกงหรือหากเกิดอารมณ์โกรธจะเกิดอาการหงุดหงิดไม่สามารถควบคุมสติ ขาดการยั้งคิดก็อาจจะทำให้การตัดสินใจผิดพลาด หรือทำงานบกพร่อง และการหลงมกมายในอบายมุข สิ่งเสพติด จะทำให้ละทิ้งหน้าที่การงานละทิ้งครอบครัวจนอาจทำให้ครอบครัวแตกแยกในที่สุด ดังนั้น บุคคลที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้จะเป็นผู้ที่มีอารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใสและมีมนุษยสัมพันธ์ดีต่อคนใกล้ชิดและคนรอบข้าง

2.2 มีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงาน การที่บุคคลมีทัศนคติที่ดีต่องาน จะทำให้มีจิตมุ่งมั่นในการทำงาน ทুমเทในการทำงานทั้งร่างกายและจิตใจและพร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ทำงานด้วยใจรักและทำงานโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ก็ย่อมได้

2.3 มีความสามารถในการตัดสินใจบุคคลที่มีความสามารถในการตัดสินใจส่วนใหญ่ จะเป็นผู้มีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ รัฐบาลพาหนะที่ของตนเองมองเห็นผลที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการตัดสินใจของตน ซึ่งส่วนใหญ่จะให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุดหรือองค์กรได้รับผลประโยชน์สูงสุด

3. บุคลิกภาพทางวาจา ลักษณะทางวาจาที่ดีควรมี

3.1 วาจาสุภาพนุ่มนวล การพูดที่ดีจะต้องพูดสุภาพนุ่มนวล และมีหางเสียงจะทำให้เป็นที่ชื่นชอบใคร่ของคนทั่วไป และสามารถทำให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อทุกคน

3.2 ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและจดจำได้ง่าย บุคคลที่จะต้องติดต่อพบปะกับผู้อื่นจำนวนมาก จำเป็นต้องสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจและแปลความหมายได้อย่างถูกต้อง จดจำง่าย จำเป็นต้องใช้ภาษาหรือคำพูดที่เหมาะสมกับผู้ฟัง จะทำให้เข้าใจได้ง่ายไม่สับสน หรืออาจจะต้องมีศิลปะในการจูงใจเป็นการสร้างบุคลิกภาพในการพูดได้อย่างดียิ่ง

3.3 น้ำเสียงและคำพูดที่เหมาะสม เป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งของผู้พูด จะต้องระมัดระวังให้อยู่ในลักษณะที่พอดี ไม่แข็งกระด้างหรืออ่อนหวานเกินไป เช่น กระด้างจนเหมือนกับการเกรี้ยวกราด หรือนุ่มนวลมากเกินไปเหมือนการเสแสร้งมีจริตมาเยาะเย้ยผู้อื่น ซึ่งจะส่งผลเสียต่อผู้พูดและจะต้องเลือกใช้คำพูดที่เหมาะสมสุภาพไม่กระทบต่อจิตใจของผู้ฟัง

3.4 ใช้ภาษาที่เหมาะสม การพูดกับผู้อื่นไม่ว่าจะต่างสถานะกันอย่างไร ก็จะต้องใช้น้ำเสียงหรือภาษา ที่เหมาะสมกับบุคคลนั้น จะต้องรู้สิ่งใดควรพูด สิ่งใดไม่ควรพูด และในการพูดจะต้องเลือกภาษาที่ถูกต้องและเหมาะสม

จากประเด็นดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของครูและบุคลิกภาพของครู ในลักษณะที่เป็นแบบอย่างของสังคม หากวิถีประเพณีหรือบุคลิกภาพไม่คงตามย่อมได้รับคำติฉินนินทา ว่าเป็นผู้ไม่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ หรือหากประเพณีปฏิบัติเป็นต้นแบบหรือแบบอย่าง หรือที่เรียกว่า เป็นแบบอย่างที่ดีบ้างก็เรียกว่าเป็นแม่พิมพ์พ่อพิมพ์บ้าง บ้างก็เรียกว่าพ่อครูแม่ครูบ้าง สอดคล้องดังคำที่ท่าน พุทธทาสกล่าวไว้ว่า “เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง เหมือนหนึ่งยุงมีดีที่แววขน ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน ย่อมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา ใจสะอาดใจสว่างใจสงบ ใครมีครบควรเรียกมนุษย์ เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา เปรมปรีดาทุกคืนวันสุขสันต์ แต่ในสิ่งนำตัวกลัวอบาย คิดดูเถิดถ้าใครไม่ยอมยกตนจรับ ขวนขวาย ให้ใจสูงเสียได้ก่อนตัวตาย ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชื่อนเลย”

4. หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพครู

4.1 หลักคุณธรรม

ความดีงามที่เกิดขึ้นในจิตใจก่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น ความรับผิดชอบ ความขยัน ความเสียสละ จริยธรรม หมายถึง หลักการประพฤติปฏิบัติของบุคคล ที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี และ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ปัจเจกบุคคลในฐานะสัตว์สังคมควรมี หรือต้องมี คือมีคุณธรรมความดีทั้งกาย วาจา ใจ และนำไปปฏิบัติต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยมีค่านิยมจากสังคมคือ สังคมยอมรับให้การสนับสนุน นิยมชมชอบ คุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นหลักการครองชีวิต ดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ดังมีผู้ให้คำนิยามเกี่ยวกับคุณธรรมไว้ ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ (2529: 57) ได้อธิบายไว้ดังนี้ คำว่า “คุณะ” หมายถึง ค่าที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เป็นไปได้ ทั้งทางดีและทางร้าย คือ ทำให้จิตใจยินดี

เรียกว่า คุณ ทำให้จิตใจยินดีร้ายก็เรียกว่า คุณ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมัน ผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วด้วยประการทั้งปวงจะอยู่เหนือ ความหมายของคำคำนี้

ส่วนคำว่า “ธรรมะ” มีความหมาย 4 อย่าง คือ 1. ธรรมะ คือ ธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเกี่ยวข้อง 2. ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้ 3. ธรรมะ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติ และ 4. ธรรมะ คือ ผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น เรามีหน้าที่จะต้องมีหรือใช้มันอย่างถูกต้อง

อานาจ อนันตชัย (2543: 25) กล่าวว่า “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ เช่น ความเป็นผู้ไม่กล่าวเท็จโดยหวังประโยชน์ส่วนตน เป็นคุณธรรมประการหนึ่ง คำว่า คุณ ภาษาบาลีแปลว่า ประเภท ชนิด ธรรม หมายถึง หลักความจริง หลักการในการปฏิบัติ ดังนั้น อาจอธิบายได้ว่า คุณธรรม คือ จริยธรรมที่แยกเป็นรายละเอียดแต่ละประเภท เช่น เมตตา กรุณา เสียสละ ซื่อสัตย์ อุตุน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอก็จะเป็นสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจของผู้คนและอีกความหมายหนึ่ง คือ สภาพคุณงามความดี คุณธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนสามารถตีความได้หลายมุมมอง

4.2 การเสริมสร้างบุคลิกภาพครู

คุณธรรม หรือหลักธรรมที่ครูควรยึดถือและปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ ลูกศิษย์ โดยอาศัยหลักธรรมที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น ๆ โดยเลือกธรรมที่เหมาะสมแก่หน้าที่การทำงานของครู เช่น ขันติ (ความอดทน) สัมปชัญญะ (ความรู้สึกรู้ตัว) พรหมวิหาร 4 เป็นต้น

ดังที่ รัตนวดี โชติกพนิช (ม.ป.ป.: 67-72) กล่าวว่า คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ผู้เป็นครูจึงควรศึกษาและนำคำสอนทางศาสนา มาปฏิบัติ มีธรรมะที่ครูควรยึดถืออยู่หลายหมวด ดังต่อไปนี้

1. อิทธิบาท 4 คือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ หมายถึง การทำงานที่บรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจเป็นเรื่อง หน้าที่ การศึกษา รวมทั้งชีวิตส่วนตัวมีอยู่ 4 อย่าง คือ

1.1 ฉันทะ ความพอใจในสิ่งนั้น คือพอใจรักที่จะเป็นครู ทำงานด้านการสอนด้วยความชอบ ตั้งใจในการสอน มีการเตรียมการสอนที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของเด็ก มีการสอนที่ทำให้เด็กได้ทั้งความรู้และคุณธรรม มีเมตตากรุณาต่อเด็ก ไม่ลงโทษเด็กโดยไม่มีเหตุผล เช่น ตีเด็กจนเกินขอบเขต ไม่ปล่อยปละละเลยเมื่อเด็กทำความผิด

1.2 วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น คือ ความพยายามประกอบอาชีพครูด้วยความขยันหมั่นเพียร ตัวครูก็ต้องพยายามหาความรู้เพิ่มเติม มีการพัฒนาความรู้และตนเองตลอดเวลา

1.3 จิตตะ เอาใจฝึกฝนไม่ทอดธุระ คือ เอาใจฝึกฝนในความเป็นครูคิดตลอดเวลาว่าครูเป็นอาชีพที่สำคัญในการจะพัฒนาเด็กให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณค่า เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ มีความตั้งใจที่จะทำหน้าที่ครูให้ดีที่สุด

1.4 วิมังสา การหมั่นตรองพิจารณาเหตุผลสิ่งนั้น คือ พิจารณาเหตุผลในอาชีพครูว่า ทำได้ดีมีประสิทธิภาพแล้วหรือไม่ สอนดีเพียงใดและควรหาแนวทางใดมาปรับปรุงวิธีการสอนให้ดียิ่งขึ้น

2. สปัจริยธรรม 7 ได้แก่ ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมของคนดี มี 7 ประการ คือ

2.1 อัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักหลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติต่อหน้าที่และดำเนินกิจการต่าง ๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล

2.2 อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผลและความมุ่งหมาย คือ รู้ความหมาย ความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ

2.3 อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความสามารถ ความถนัด ฯลฯ เป็นอย่างไร

2.4 มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการใช้จ่ายการบริโภค ในการใช้จ่ายทรัพย์สินหรือในการพูด เป็นต้น

2.5 กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเวลา คือ รู้เวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจการหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่าง ๆ และ เกี่ยวข้องกับผู้อื่น

2.6 ปริสัณญตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน คือ รู้จักการอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นชุมชน รู้จักระเบียบวินัยวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนที่เข้าไปเกี่ยวข้อง

2.7 บุคคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคล รู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วยดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538: 66-68) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติ และหลักประพฤติปฏิบัติของครูอาจารย์ไว้ว่า ผู้ที่ทำหน้าที่สั่งสอนให้การศึกษาแก่ผู้อื่นโดยเฉพาะครู อาจารย์ พึงประกอบด้วยคุณสมบัติและประพฤติตามหลักกัลยาณมิตร คือ ประกอบด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตร หรือกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ

1. ปิโย น่ารัก คือมีเมตตากรุณาใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขาเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

2. ครุ น่าเคารพ คือเป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญและมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

3. ภาวนีโย นำเจริญใจ คือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอเป็นที่น่าสนใจควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เฝ้าอ้างและรำลึกถึงความซาบซึ้งมั่นใจและภาคภูมิใจ

4. วตตะ รู้จักพูดให้ได้ผล คือรู้จักชี้แจงให้เข้าใจว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนกฺขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

6. คมภีรณฺจ กถิ กตตะ แดลงเรื่องเล่าได้ คือกล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จฏฺฐเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอธฺฐานะ คือไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

ดังนั้น ครู ในสังคมไทยปัจจุบัน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะน้อมนำหลักธรรมาบูรณาการเพื่อปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับบุคลิกภาพของตนในการปฏิบัติหน้าที่ หรือในการดำเนินชีวิตในสังคม ดังมีหลักธรรมพื้นฐานที่ส่งเสริมบุคลิกภาพให้เป็นผู้ที่น่าเคารพ ยกย่อง สรรเสริญของศิษย์และสังคม เช่น หลักพรหมวิหาร 4 ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ค้ำจุนโลก ครูต้องมีหลักธรรมนี้ประจำใจอันประเสริฐ เพื่อเป็นหลักประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงาม ได้แก่ เมตตา-กรุณา-มุทิตา และอุเบกขา, หลักเบญจศีล-เบญจธรรม, หลักอริยธรรม (มรรค 8) รวมทั้ง หลักธรรมที่ส่งเสริมให้ครูมีบุคลิกภาพที่ดีมีความโดดเด่น ได้แก่ หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการดังกล่าว

5. บทสรุป

ครู เป็นบุคคลที่สังคมให้เกียรติและยกย่องว่า เป็นปูชนียบุคคล และบุคลากรที่มีความสำคัญในอันดับแรก ๆ ของสังคมตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบันซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเด็ก เยาวชนและประชาชนของชาติโดยตรงและที่สำคัญบทบาทครูและบุคลิกภาพครูในปัจจุบันถือเป็นสิ่งที่ต้องเสริมสร้างให้เกิดในตน เพราะครูเป็นอาชีพหนึ่งที่หลาย ๆ คนจับตามองด้วยภาระงานสำคัญ คือการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพทำให้สถานะ คำว่า “ครู” จึงเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญในทางสังคมและจึงต้องเป็นบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมต่อการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียน เป็นผู้ที่มีความพร้อม มีทักษะในด้านต่าง ๆ และรู้จักวางตัวดีตลอดเวลา พร้อมจักต้องมีสิ่งที่เรียกว่า “คุณลักษณะความดี” ซึ่งจะต้องมีหลักธรรมที่ส่งเสริมบุคลิกภาพให้เป็นประจักษ์ดั่งอารมณ์ประดับในตนด้วยหลักคือ หลักกัลยาณมิตรธรรม หรือที่เรียกว่า

ครูฐานิยธรรม ดังนั้น ลักษณะของครูที่ดี (บุคลิกภาพครู) นั้นจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

- บุญส่ง หาญพานิช. (2546). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดือนใจ รักษาพงศ์. (2551). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้เพื่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. **วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีนิพนธ์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบำรุง. (2563). **วิธีการสอนพระพุทธศาสนา**. www.gotoknow.org/posts/512714 (20 มิถุนายน 2563)
- นรา ตรีธัญญา. (2558). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย, **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). **ศิลปะศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). **ธรรมสำหรับครู**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นิพนพาน.
- ยนต์ ชุ่มจิตร. (2541). **ความเป็นครู**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2544). **การประเมินโครงการ: แนวคิดและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.รัตนวดี โชติกพนิช. (ม.ป.ป.). จริยธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพครู. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วันทนี แสนภักดี. (ม.ป.ป.). **การพัฒนาบุคลิกภาพ**. <http://management.aru.ac.th> (15 มิถุนายน 2563)
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2538). **แผนหลักการปฏิรูปการฝึกหัดครูพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ฟันนี้พับบลิชชิง.
- อำนาจ อนันตชัย. (2543). **คุณธรรมและจรรยาบรรณของข้าราชการ. วารสารพัฒนาชุมชน**, (23 สิงหาคม 16).
- Good, Carter V. (1973). **Dictionary of Education**. New York: Mc Graw Hill Book.
- Keeves, J.P., & Alagumalai, S. (1998). **Advances in measurement in science education**. In B.J. Fraser & K. G. Tobin (Eds.). International handbook of science education Dordrecht: Kluw.